

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента, доцентки кафедри маркетингу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»,

Васильцової Світлани Олександрівни

на дисертаційну роботу Климентової Марії Віталіївни «Вдосконалення
методів ціноутворення на інноваційну та науково-технічну продукцію
підприємств і університетів», представлену до захисту на здобуття ступеня

доктора філософії

за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність дисертаційного дослідження Климентової М.В. зумовлена сучасними трансформаційними процесами в економіці, що супроводжуються зростанням ролі інноваційної діяльності як ключового чинника підвищення конкурентоспроможності підприємств та національної економіки загалом. В умовах формування економіки знань, інтенсифікації науково-технічного прогресу та високої динамічності ринкового середовища особливої ваги набувають питання ефективної комерціалізації результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт.

Але існуючі підходи до ціноутворення на інноваційну та науково-технічну продукцію залишаються недостатньо адаптованими до умов високої невизначеності, ризиковості інноваційних процесів, складності оцінювання нематеріальних активів та відсутності усталених ринкових орієнтирів. Це призводить до суттєвих диспропорцій між витратами на створення інноваційного продукту та його ринковою вартістю, ускладнює процес прийняття інвестиційних рішень і знижує ефективність функціонування як промислових підприємств, так і науково-освітніх установ.

Особливої актуальності набуває проблема формування науково обґрунтованих методів ціноутворення, які б одночасно враховували витратні, ринкові та результативні (ефектні) підходи, а також специфіку інноваційної продукції, зокрема її унікальність, високий рівень невизначеності результатів, значну варіативність попиту та наявність ризиків комерціалізації. У цьому контексті важливим є пошук інструментів, що забезпечують баланс між інтересами виробника і споживача, дозволяють мінімізувати ризики та підвищити обґрунтованість цінових рішень.

Додатково актуальність дослідження посилюється необхідністю вдосконалення механізмів ціноутворення на науково-технічну продукцію, що створюється у закладах вищої освіти та наукових установах, де традиційні ринкові підходи часто є малоефективними або непридатними. Відсутність єдиних методичних засад оцінювання вартості результатів наукової діяльності ускладнює їх трансфер, знижує рівень комерціалізації та стримує розвиток інноваційної екосистеми.

На думку рецензента, дисертаційна робота, яка присвячена вдосконаленню методів ціноутворення на інноваційну та науково-технічну продукцію, є своєчасною, актуальною та має важливе теоретичне і практичне значення.

Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, дослідженнями. Тема дисертаційної роботи Климентової М.В. є органічно пов'язаною з пріоритетними напрямками розвитку економічної науки та державної інноваційної політики України, зокрема у частині підвищення ефективності комерціалізації результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств та удосконалення механізмів ціноутворення на науково-технічну продукцію.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукових планів і тематик кафедри «Економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин» Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» та узгоджується з комплексними науково-дослідними роботами університету, спрямованими на розвиток теоретико-методичних засад управління інноваційною діяльністю, формування економічного механізму функціонування підприємств в умовах трансформації економіки та інтеграції у світовий науково-економічний простір.

Зміст і спрямованість дослідження відповідають державним пріоритетам у сфері науково-технічного та інноваційного розвитку, зокрема положенням стратегічних документів щодо стимулювання інноваційної активності, підтримки комерціалізації результатів наукових досліджень, розвитку партнерства між бізнесом, наукою та освітою, а також впровадження сучасних економічних інструментів управління інноваційними процесами.

Практична спрямованість роботи та її прикладний характер підтверджуються впровадженням результатів дослідження у діяльність органів державного управління, зокрема структурних підрозділів Харківської обласної військової адміністрації, а також у діяльність промислових підприємств і закладів вищої освіти. Це свідчить про безпосередній зв'язок дисертації з прикладними науково-дослідними програмами, орієнтованими на вирішення актуальних завдань розвитку економіки та інноваційної сфери. Крім того, результати дисертаційної роботи використовуються в освітньому процесі закладів вищої освіти, що забезпечує інтеграцію наукових напрацювань у систему підготовки фахівців з економіки, менеджменту та інноваційної діяльності, а також відповідає сучасним вимогам щодо поєднання науки, освіти і практики.

Тема дисертації має чіткий і всебічний зв'язок з науковими планами, програмами та дослідженнями як на рівні закладу вищої освіти, так і на загальнодержавному рівні, що підтверджує її актуальність, наукову значущість і практичну цінність.

Структура і зміст основних положень дисертаційної роботи. Дисертаційна робота Климентової М.В. має логічно виважену структуру, що забезпечує послідовне розкриття теми дослідження, досягнення поставленої мети та вирішення визначених завдань. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію та впровадження. Також окреслено методичну основу дослідження, яка базується на поєднанні загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечило комплексність і достовірність отриманих результатів.

У першому розділі – «Теоретичні аспекти формування цін на інноваційну та науково-технічну продукцію» – здійснено ґрунтовне дослідження економічної сутності категорії «ціна», її функцій та ролі у ринковій економіці (с.13-67). Проаналізовано еволюцію наукових підходів до трактування поняття «ціна», на основі чого запропоновано авторське визначення як загальної категорії, так і ціни науково-технічної продукції. Значну увагу приділено систематизації функцій ціни та уточненню їх змістовного наповнення в умовах інноваційної економіки. У розділі досліджено процес ціноутворення на науково-технічну продукцію, визначено його ключові етапи та чинники впливу. Розглянуто сучасні підходи до формування цінових стратегій, зокрема з урахуванням життєвого циклу інноваційного продукту, конкурентного середовища та поведінкових аспектів споживачів. Проведено аналіз сучасного стану інноваційної діяльності в Україні за основними функціональними складовими діяльності підприємств.

У другому розділі – «Удосконалення методів ціноутворення на науково-технічну продукцію промислових підприємств» – розроблено теоретико-методичні положення формування комплексного підходу до визначення ціни на інноваційну продукцію (с.71-123). Ключовим результатом розділу є обґрунтування та розвиток мінімаксного підходу до ціноутворення, який передбачає визначення цінового діапазону між мінімально допустимою (на основі витрат) та максимально можливою (на основі економічного ефекту для споживача) цінами. У межах розділу сформовано механізм ціноутворення на інноваційну продукцію промислового призначення, який враховує різноманітність ринкових ситуацій та забезпечує адаптивність цінових рішень. Запропоновано поетапний алгоритм формування та управління цінами протягом життєвого циклу інновації. Розроблено методичні рекомендації щодо визначення нижньої та верхньої меж ціни, які враховують витратні, ринкові та споживчі чинники.

У третьому розділі – «Формування методів ціноутворення на науково-технічну продукцію університетів та наукових установ» – розкрито специфіку ціноутворення на результати наукової діяльності в освітньо-науковій сфері

(с.126-178). Визначено сутність науково-технічної продукції університетів як об'єкта економічної оцінки та окреслено її характерні особливості, що впливають на формування ціни. У розділі удосконалено систему принципів ціноутворення на наукову продукцію шляхом доповнення їх прикладними принципами (корисності, унікальності, ринкової орієнтації, витратного та доходного підходів). Запропоновано підходи до формування цін на науково-дослідні роботи з бюджетним фінансуванням на основі поєднання внутрішніх і зовнішніх конкурсних механізмів. Розроблено систему критеріїв оцінювання ефективності НДР, а також модель встановлення ціни на них. Важливим науково-практичним результатом є розробка структурно-елементного підходу до ціноутворення госпдоговірних науково-дослідних робіт, який забезпечує деталізацію складових вартості, підвищує прозорість розрахунків та ефективність взаємодії між замовниками і виконавцями.

У висновках узагальнено основні результати дослідження, сформульовано теоретичні та практичні положення, що відображають досягнення поставленої мети та вирішення завдань дисертації, а також визначено напрями подальших наукових досліджень у сфері ціноутворення на інноваційну та науково-технічну продукцію.

Проведений рецензентом аналіз показав, що структура дисертаційної роботи є цілісною, внутрішньо узгодженою та логічно побудованою, що дозволило авторці комплексно дослідити проблему ціноутворення на інноваційну та науково-технічну продукцію та обґрунтувати науково-практичні рекомендації щодо її вирішення.

Новизна основних наукових положень, висновків, проведених наукових досліджень та одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційної роботи Климентової М.В. полягає у подальшому розвитку та удосконаленні теоретико-методичних засад ціноутворення на інноваційну та науково-технічну продукцію, що дозволяє забезпечити більш обґрунтоване формування цінових рішень в умовах невизначеності, підвищити ефективність комерціалізації результатів науково-дослідних робіт та посилити конкурентні позиції суб'єктів інноваційної діяльності.

У дисертації поглиблено теоретичні підходи до трактування економічної сутності категорій «ціна» та «ціна науково-технічної продукції». На відміну від існуючих підходів, запропоноване авторкою визначення враховує комплексний характер інноваційного продукту, поєднуючи витратні, ринкові та споживчі характеристики, а також такі специфічні ознаки, як рівень інноваційності, техніко-технологічні параметри, якість, конкурентоспроможність і потенціал формування попиту. Це дозволяє розглядати ціну не лише як інструмент відшкодування витрат і отримання прибутку, а як інтегральну характеристику цінності інноваційного продукту.

Суттєвого розвитку набули методичні підходи до формування цін на інноваційну продукцію промислового призначення. У роботі обґрунтовано доцільність застосування мінімаксного підходу до ціноутворення, який передбачає визначення економічно обґрунтованого цінового діапазону між нижньою межею, сформованою на основі витрат і необхідного рівня прибутковості, та верхньою межею, що визначається економічним ефектом для споживача, параметрами ринкових аналогів і можливостями заміщення. Такий підхід забезпечує узгодження інтересів виробника і споживача, підвищує гнучкість цінової політики та дозволяє враховувати варіативність ринкових умов. Удосконалено методичні положення щодо визначення нижньої та верхньої меж ціни інноваційної продукції. Запропоновані підходи базуються на комплексному врахуванні витрат, маржинального доходу, ефекту масштабу, чутливості до змін ринкового середовища, а також оцінці економічної вигоди споживача та характеристик конкурентного середовища. Це сприяє підвищенню обґрунтованості встановлення цін і мінімізації ризиків, пов'язаних із реалізацією інноваційної продукції.

Важливим результатом дослідження є розвиток методичних засад формування механізму ціноутворення на інноваційну продукцію, який передбачає поетапне управління ціною протягом життєвого циклу інновації та враховує зміну ринкових умов, рівня конкуренції та споживчих переваг. Запропонований механізм дозволяє забезпечити адаптивність цінових рішень і підвищити ефективність інноваційної діяльності підприємств.

Подальшого розвитку набули науково-методичні підходи до ціноутворення на науково-технічну продукцію університетів і наукових установ. У роботі уточнено принципи ціноутворення з урахуванням специфіки наукового продукту, доповнивши їх принципами практичного спрямування, зокрема корисності, унікальності, ринкової орієнтації та доходності. Це дозволяє більш повно враховувати особливості науково-дослідної діяльності та підвищити ефективність оцінювання її результатів. Удосконалено підходи до формування цін на науково-дослідні роботи з бюджетним фінансуванням шляхом поєднання внутрішніх і зовнішніх конкурсних механізмів, що сприяє підвищенню прозорості та конкурентності розподілу ресурсів у науковій сфері. Також дістали подальшого розвитку підходи до оцінювання ефективності науково-дослідних робіт через систему критеріїв, які враховують як науково-технічні результати, так і споживчу цінність отриманих розробок. Науково-практичну значущість має розроблений структурно-елементний підхід до ціноутворення госпдоговірних науково-дослідних робіт, який базується на декомпозиції дослідження на окремі складові з визначенням їх вартості та цінності. Такий підхід забезпечує підвищення точності розрахунків, прозорості формування вартості та ефективності взаємодії між виконавцями і замовниками.

Узагальнюючи результати наукових досліджень здобувачки, слід зазначити, що одержані результати характеризуються системністю, комплексністю та практичною спрямованістю, розвивають існуючі наукові підходи до ціноутворення в інноваційній сфері та створюють підґрунтя для їх подальшого використання у діяльності промислових підприємств, наукових установ і закладів вищої освіти.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Теоретичне значення результатів дисертаційної роботи Климентової М.В. полягає у розвитку та поглибленні наукових підходів до ціноутворення на інноваційну та науково-технічну продукцію. У роботі уточнено економічну сутність категорії ціни з урахуванням інноваційної складової, ринкових умов та споживчої цінності, а також розвинуто методичні засади формування цін на основі інтеграції витратного, ринкового та результативного підходів. Запропоновані положення розширюють теоретичну базу досліджень у сфері економіки інновацій і ціноутворення.

Суттєвий теоретичний внесок становить розвиток методичних підходів до ціноутворення на інноваційну продукцію на засадах мінімаксної концепції, що дозволяє інтегрувати витратний, ринковий і результативний підходи у єдину систему. Запропонований підхід поглиблює існуючі наукові положення щодо формування цінових меж і забезпечує більш комплексне врахування факторів невизначеності, ризику та варіативності ринкових умов. Теоретичну цінність мають також розроблені положення щодо ціноутворення на науково-технічну продукцію університетів і наукових установ, які враховують специфіку інтелектуальних результатів як об'єкта економічної оцінки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх застосування в діяльності промислових підприємств, наукових установ і закладів вищої освіти. Розроблені методичні рекомендації щодо визначення цін на інноваційну продукцію, зокрема на засадах мінімаксного підходу, сприяють підвищенню обґрунтованості цінових рішень, зниженню ризиків та зростанню ефективності інноваційної діяльності.

Практичну цінність мають також підходи до визначення меж ціни, формування вартості науково-дослідних робіт та використання структурно-елементного підходу, що забезпечує прозорість і точність розрахунків. Результати дослідження впроваджено у діяльність підприємств, органів державного управління та освітній процес, що підтверджує їх прикладний характер і значущість для сучасної економічної практики.

Повнота викладу основних наукових положень, висновків в опублікованих працях. Основні наукові положення, висновки та результати дисертаційної роботи Климентової М.В. достатньо повно відображені в 29 опублікованих наукових працях авторки. Зміст публікацій охоплює ключові аспекти проведеного дослідження, зокрема теоретико-методичні засади

ціноутворення на інноваційну та науково-технічну продукцію, удосконалення підходів до формування цін на продукцію промислового призначення, а також розробку методичних рекомендацій щодо ціноутворення на результати науково-дослідних робіт. У наукових статтях здобувачки послідовно висвітлено результати дослідження економічної сутності категорії ціни, аналіз існуючих методів ціноутворення та обґрунтування доцільності застосування мінімаксного підходу. Окремі публікації присвячені питанням формування механізму ціноутворення на інноваційну продукцію, визначенню меж цінового діапазону, а також специфіці ціноутворення у сфері науково-дослідної діяльності університетів і наукових установ.

Результати дослідження пройшли належну апробацію на науково-практичних конференціях, що підтверджує їх наукову обґрунтованість та актуальність. Публікації виконані на достатньому науковому рівні, відповідають вимогам до фахових видань та відображають особистий внесок авторки у розроблення досліджуваної проблематики.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи. Поряд із позитивною оцінкою дисертаційної роботи Климентової М.В., слід відзначити наявність окремих дискусійних положень і зауважень, що потребують уточнення або додаткового обґрунтування.

1. Насамперед, запропоноване авторкою трактування категорій «ціна» та «ціна науково-технічної продукції», попри свою комплексність, у певній мірі має описовий характер і потребує більш чіткого розмежування з суміжними економічними категоріями, зокрема «вартість», «цінність» та «економічний ефект» (с.14-22). Це ускладнює однозначність їх використання у прикладних розрахунках.

2. Потребує більшої деталізації механізм визначення верхньої межі ціни на основі економічного ефекту для споживача (с.109-121). У роботі відсутній достатньо чіткий інструментарій кількісного вимірювання такого ефекту, що може ускладнювати практичне застосування запропонованих рекомендацій.

3. Крім того, у дослідженні недостатньо уваги приділено впливу інституційних факторів на процес ціноутворення, зокрема державного регулювання, податкової політики, правового захисту інтелектуальної власності, що є особливо важливим у сфері науково-технічної продукції.

4. Дискусійним є також підхід до ціноутворення на науково-дослідні роботи з бюджетним фінансуванням (с.143-156) Запропоноване поєднання внутрішніх і зовнішніх конкурсних механізмів потребує більш ґрунтовного обґрунтування щодо його практичної реалізації, з урахуванням існуючих процедур державного фінансування науки.

5. Окремі зауваження стосуються емпіричної бази дослідження. Зокрема, доцільним було б розширити аналітичну частину за рахунок використання

ширшого масиву статистичних даних або міжнародних порівнянь, що дозволило б підсилити обґрунтованість отриманих висновків.

Разом з тим, наведені зауваження не знижують загальної наукової цінності дисертаційної роботи, а мають дискусійний характер і можуть бути враховані авторкою у подальших наукових дослідженнях.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Климентової Марії Віталіївни «Вдосконалення методів ціноутворення на інноваційну та науково-технічну продукцію підприємств і університетів», логічно структурованим та науково обґрунтованим дослідженням у галузі економіки. Робота відзначається комплексним підходом, що поєднує теоретичний аналіз, емпіричні дослідження та розробку практичних моделей удосконалення формування собівартості продукції промислових підприємств.

Дисертаційна робота характеризується високою теоретичною та методичною повнотою, системністю викладу, аргументованістю висновків та практичною значущістю. Не принципові дискусійні моменти та зауваження не зменшують її наукової цінності.

Порушень академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях здобувачки, у яких висвітлені основні наукові результати проведеного дисертаційного дослідження, рецензенткою не виявлено.

Враховуючи наукову новизну, практичне значення та високий рівень виконання дисертаційної роботи, можна аргументовано констатувати її відповідність вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. №44, а здобувачка Климентова Марія Віталіївна заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка.

Рецензент:

Кандидат економічних наук, доцент,
доцентка кафедри маркетингу
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Світлана ВАСИЛЬЦОВА

